

ky je doporučováno řešit formou komplexního programu. Uplatnit při tom poznatky, které již byly k otázkám profesionalizace zveřejněny. Zejména v návaznosti na organizační struktury zpracovat systémy kariér jak pro vojáky, tak pro občanské zaměstnance, které umožní i vzájemný přechod mezi těmito skupinami zaměstnanců resortu obrany. To by mohlo prospět získávání nových uchazečů o službu v armádě a efektivní přípravě na profesi.

V současném, zřejmě již nezvratném stavu rozpadu federálního státu a vzniku samostatných republik bude nezbytně uskutečněn proces dělení Čs. armády. V této situaci vzniká historická šance k systémovému řešení probíhající transformace armády, ale již v podmínkách samostatných republik. Jednou z rozhodujících metod transformace je profesionalizace, která je v porovnání s dosud uskutečňovanými kroky rozšířena o rozměr celého systému obrany samostatných států a neměla by být uskutečněna jen na platformě armády.

V příspěvku jsou shrnuty obecné poznatky a doporučení k uskutečnění profesionalizace, využitelné v konkrétních podmínkách České republiky i Slovenské republiky. Jejich aplikace bude závislá na filozofii a koncepci zabezpečení obrany, které budou schváleny. Proces profesionalizace je nezastavitelný, protože směřuje k optimálnímu využití omezených zdrojů, které budou pro potřeby obrany suverénních států vynakládány. Jeho uskutečnění by mělo být urychleno, protože každý odklad představuje jen posunování optimálního řešení a vznik zbytečných ztrát.

Podplukovník PhDr. Přemysl D u b e n

ČESKÁ VEŘEJNOST O ARMÁDĚ

(Úvaha nad poznatkami z výzkumu veřejného mínění)

Vznikající novodobý český stát přebírá z dosavadních institucí československé federace také podstatnou část armády. V této souvislosti si mnozí představitelé politického života začali klást otázky, které je až doposud vzrušovaly jen velmi málo, a někteří z nich se dokonce nechali slyšet, že rozdělení armády bude nejsložitějším problémem dělení federace. Ponechme však stranou úvahy politiků a starosti štábů a pokusme se zamyslet nad tím, jaký vztah může očekávat nová česká armáda ze strany široké veřejnosti.

Dosažitelné poznatky průzkumů veřejného mínění se týkají pouze názorů české části dotazované populace na dosavadní federální armádu. To může jejich postoje do jisté míry ovlivňovat. Rozhodně však méně než mínění Slováků, pro něž byla federace zřejmě podstatně méně přijatelná než pro Čechy. Nebude proto velkým prohřeškem uvažovat o postojích české veřejnosti k armádě na základě zmíněných poznatků.

Údlosti v bývalé Jugoslávii, či bývalém Sovětském svazu způsobily u našeho obyvatelstva, ve srovnání s loňským rokem, určité znejistění v pocitu naprostého bezpečí proti

válečným útrapám. Další vývoj v těchto zemích rozhodně nepřináší důvody k opačnému trendu.¹⁾ Přesto však v porovnání s jinými, spíše domácími problémy, je otázka vojenské obrany státu výrazně zastíňována. Ekonomika, problémy kriminality, či neutěšená situace ve zdravotnictví jsou velmi výraznými prioritami, jejichž řešení požadují občané za velmi naléhavé. Stav životního prostředí, řešení nezaměstnanosti i vyjasnění státoprávních problémů a jistě i mnoho dalších otázek dostatečně zaplňuje zájem české veřejnosti a ve srovnání s nimi je zabezpečení vojenské obrany státu až kdesi hodně daleko. Přesto však většina Čechů prohlašuje, že suverenitu státu je třeba za každou cenu bránit. Do jaké míry se jedná o lacinou frázi a jak to myslí doopravdy, vyplývá spíše z názorů, že náklady na armádu zbytečně zatěžují státní rozpočet, podobně jako z dosti rozšířeného přesvědčení, že kdyby k něčemu došlo, stejně bychom se neubránili, a že o takové malé zemi, jakou jsme my, stejně nakonec rozhodnou velmoci. Toto mínění je u menší části veřejnosti posilováno i představou, že v období sjednocování Evropy se obrana stává zbytečností. Uvedené názory poněkud kontrastují s postoji Slováků, kde "pocit malosti" nevede k takové rezignaci na obranu státu jako u Čechů. Zatímco 47 % dotázaných obyvatel České republiky se domnívá, že zabezpečení obrany státu v nejbližších letech bude ztrácet na významu, či se stane zcela zbytečným, u obyvatel Slovenské republiky je tento názor zastoupen pouze 36 %.

Přesto i česká veřejnost, zřejmě pod vlivem zpravodajství z nedalekých ohnisek bojů, poněkud modifikovala svůj názor na potřebnou sílu naší armády, sice opatrnou, nicméně jednoznačnou preferenci funkční, bojeschopné armády, která dokáže splnit své poslání. Tento názorový posun dostatečně ukazuje **tabulka 1**.

TABULKA 1

Vývoj názorů české veřejnosti na optimální sílu naší armády - údaje v %

Naše armáda by měla být	1991	1992
Pouze symbolická	40	34
Schopná klást případnému nepříteli odpor	40	34
Schopná předem odradit případného nepřítel od útoku	14	21
Nevím	6	11

Důležité je, že toto mínění plně sdílí i mladí čeští muži, kteří vzhledem ke svému vztahu k výkonu vojenské základní služby měli tradičně odmítavější postoj k armádě než ostatní populace.

Jedním ze základních faktorů charakterizujících sílu každé armády jsou její početní stavy. A právě v názoru veřejnosti na počet vojáků z povolání, či vojáků v základní službě se znovu zrcadlí změna mínění ve prospěch armády rozhodně silnější než jenom symbolické. Je dostatečně známo, že česká veřejnost preferuje poměrně výrazně profesionalizaci armády, a to ze zcela prozaického důvodu nechuti k výkonu vojenské základní služby. V poslední době v našem povědomí navíc dosti zakořenila představa, že demokratický stát je spojen s existencí profesionální armády a naopak. **Tento britsko-americký vzor poněkud zasti-**

ňuje fakt, že jiné neméně demokratické státy považují naopak výkon vojenské základní služby a povinné odvody za jeden z důležitých atributů demokracie.

Přes svoji snahu přenést odpovědnost za obranu na bedra někoho jiného se však veřejnost poněkud "stydlí" přiznat, že by naše armáda měla vojáků z povolání málo a proto, navzdory odporu k vojenské základní službě, promítá změnu názorů na početní stavy raději do kategorie vojáků v základní službě. Nelze ovšem také opomenout, že veřejnost si je do značné míry vědoma nevyhovující věkové, hodnostní a funkční skladby vojáků z povolání naší armády. Vysvětlení mohou být různá, ale základní údaje uvedené v **tabulce 2** jsou poměrně srozumitelné a jednoznačně vyjadřují posun v posuzování problematiky armády u naší veřejnosti.

TABULKA 2

Změna názoru české veřejnosti na početní stavy naší armády - údaje v %

Naše armáda má	vojáků z povolání		vojáků v zákl. službě	
	1991	1992	1991	1992
Příliš mnoho	48	42	50	32
Přiměřeně	26	24	31	38
Málo	5	5	4	7
Neví	21	30	15	23

Po období, kdy případná nedůvěra k naší armádě byla do jisté míry ovlivněna obavami z jejího možného zneužití proti probíhajícímu demokratickým přeměnám, se dostáváme do situace, kdy rozhodujícím zdrojem nedůvěry k armádě je přesvědčení většiny veřejnosti o neschopnosti armády splnit úkoly, pro které je určena. To je významný signál, že armáda přestává být v očích veřejnosti odcizeným a tabuizovaným tělesem, ale že začíná být považována za "vlastní". O to nemilosrdněji je však kritizována za své vnitřní nedostatky. Tento závěr podporují skutečnosti uvedené v následující tabulce v souběhu s názory na porovnání situace v armádě před listopadem 1989 a nyní a hodnocení vztahu vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás. Lidé jsou totiž přesvědčeni, že situace v armádě je nyní podstatně jiná než za vlády komunistů²⁾ a že změny, ke kterým dochází v armádě, odpovídají změnám v ostatních oblastech společnosti.³⁾ Současně se od roku 1991 zvýšil počet těch, kteří se domnívají, že vztah vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás je dobrý. Na druhé straně však výrazně nesouhlasí s názorem, že by se v armádě zvýšila kázeň a pořádek⁴⁾ a hlavně negativně oceňují další skutečnosti uvedené v tabulce.

Celkové hodnocení armády je tím ostřejší, čím je respondent mladší a postupem doby je stále kritičtější. Vyplývá to z dlouholetého porovnání vývoje názorů československé veřejnosti, které sledoval ještě Ústav pro výzkum veřejného mínění v osmdesátých letech a který byl převzat do dalších polistopadových výzkumů. Zatímco v případě položky "důvěra a podpora obyvatelstva" můžeme diskutovat o tom, co si respondent pod ní představoval před listopadem, co po něm a co nyní, ostatní položky zcela zřetelně ukazují, co si veřejnost o stavu naší armády myslela a myslí. Tento vývoj vyjadřuje již avizovaná **tabulka 3**.

Vývoj názorů na různé aspekty hodnocení čs. armády
(údaje v % souhlasných názorů)

NAŠE ARMÁDA	1980	1987	1990	1991	1992
Má moderní výzbroj	87	74	—	47 (33)	43 (40)
Je dobře vycvičená	86	75	—	59 (57)	52 (50)
Má vysokou morálku a kázeň	75	56	—	29 (25)	21 (18)
Má důvěru a podporu obyvatelstva	85	69	54	46 (41)	43 (38)

Pozn.: V roce 1990 nebyly první tři položky sledovány. Údaje v závorkách se týkají názorů české veřejnosti.

V posledním monotematickém průzkumu byl do jisté míry pozitivním zjištěním i fakt, že zatímco se lidé domnívali, že armáda má důvěru a podporu obyvatelstva pouze ve 38 % případů, čímž vyjadřovali svůj názor na mínění druhých, tak svojí osobní důvěru vyjadřovali pozitivně o poznání častěji. Ve srovnání s ostatními státními institucemi měla armáda poměrně příznivé postavení v žebříčku důvěry, neboť jí vyjádřilo důvěru 51 % dotázaných. Tento výzkum byl ovšem prováděn před parlamentními volbami a po nich v důsledku průběhu řešení státoprávních otázek došlo u české veřejnosti k rapidnímu poklesu důvěry ve všechny státní instituce s výjimkou České vlády. V tomto "propadlišti důvěry" zmizela i armáda, které v zářijovém průzkumu Institutu pro výzkum veřejného mínění projevilo důvěru pouze 30 % dotázaných Čechů. Jednou z pravděpodobných příčin je právě průběh dělení armády, a proto se zřejmě jedná o momentální výkyv, který by se měl do jisté míry srovnat konstituováním české armády.

Jak jsem již uvedl, pouze menší část veřejnosti si myslí, že obrana je v období sjednocování Evropy věcí zbytečnou. Proto také přípravu obyvatelstva k obraně považuje za zbytečnou pouhých 8 % celé české populace. Mezi ostatními lidmi stále převažuje názor, že příprava k obraně by měla být všeobecnou povinností občanů anebo alespoň povinností všech mužů.

Také v tomto případě se projevuje tzv. "podmíněný souhlas". Jeho podstata spočívá v tom, že jsme ochotni souhlasit s leccím, pokud se nás to ovšem nebude osobně týkat. Vyplývá to z velmi nízké ochoty účastnit se nějakých aktivit v rámci přípravy k obraně. Tu bychom raději ponechali profesionálům.

Ve vztahu k vojenské základní službě se to projevuje velmi markantně, i když na základě dlouhodobějších poznatků vývoje postojů k armádě bychom mohli tvrdit, že dochází ke stabilizaci, která nastala po fázi sestupu popularity armády jako společenské instituce v uplynulých letech. Uvedená stabilizace názorů se projevuje nejen u celé naší veřejnosti, ale i ve skupině mladých mužů ve věku 15-29 let, kteří k armádě vyjadřují negativnější postoje.

Současně se v postojích k vojenské službě profilují dvě, relativně odlišné skupiny osob. První skupina zdůrazňuje ekonomickou neúnosnost profesionalizace, jakož i výchovný aspekt vojenské služby. Druhá skupina výrazně projevuje tendenci k úvahám o zbytečnosti obrany a vojenské služby. Dlouhodoběji však zaznamenáváme pokles četnosti názorů, které zdůrazňují ekonomickou výhodnost a pozitivní výchovné aspekty základní vojenské služby a vzrůst zastoupení názorů, které ji chápou jako zbytečnost a ztracenou dobu.

Tento trend může vyplývat z celospolečenské situace. Jde především o to, že doba, po

kteřou jsou mladí muži vyřazeni z ekonomické aktivity, komplikuje jejich možnost prosazení se na trhu práce. Současně, především u mladé generace, zaznamenáváme stále výraznější příklon k liberálním hodnotám, přičemž právě vojenská služba může být chápána jako faktor podstatně omezující individualitu a osobní svobodu.

Ve srovnání s českou veřejností vyjadřují podstatně pozitivnější vztah k vojenské službě občané slovenské národnosti. Zásadní národnostní difference se projevují zejména u mladých mužů ve věku 15-29 let. Přestože jejich vztah k vojenské službě je bližší než u ostatní části populace a dala by se zde předpokládat tendence k homogenitě názorů, ukazuje se, že silnějším faktorem je tendence mladé generace být více než ostatní populace nositeli soudobých národních trendů. Češi, mající horizont svého vlastenectví již několik generací za sebou, si léčí svůj "pocit malosti" snahou po světovosti, což pro některé z nich v současnosti představuje tzv. "vstup do Evropy". U Slováků se stejný motiv projevuje tendencí k národnostnímu sebeuvědomování, což se promítá i do vztahu k vojenské službě jako výrazu služby národu, resp. státu. Bude zajímavé sledovat jestli nová vlna českého vlastenectví, vyvolaná řešením státoprávních otázek, bude po vzniku českého státu mít podobné důsledky i v postojích k obraně vlasti.

Jedním z důležitých ukazatelů vztahu občanů k armádě jsou jejich názory na vojáky z povolání, kteří na rozdíl od "dočasně uniformovaných", tj. vojáků v základní službě symbolizují v očích veřejnosti armádu jako instituci. Často diskutovaný problém profesionalizace tuto skutečnost pouze zvýrazňuje. Základní orientaci nám poskytují odpovědi na dvě otázky: "Myslíte si, že si lidé v současné době váží vojáků z povolání?" a následně "A co Vy, vážíte si vojáků z povolání?"

TABULKA 4

Porovnání názorů české veřejnosti na mínění o vážnosti vojáků z povolání v očích spoluobčanů s vlastním názorem respondenta - údaje v %

		Civilní veřejnost		Civilní veřejnost (muži) 15-29 let	
		1991	1992	1991	1992
Myslíte si, že si dnes lidé váží vojáků z povolání?	ANO	25	21	—	22
	NE	64	69	—	72
	NEVÍM	11	10	—	6
A co Vy, vážíte si vojáků z povolání?	ANO	48	40	—	30
	NE	43	53	—	68
	NEVÍM	8	7	—	2

Při porovnání výsledků odpovědí na obě sledované otázky se potvrzuje zjištění i z loňského výzkumu⁵⁾, že respondenti hodnotí hůře vztah veřejnosti k vojákům z povolání než vztah svůj vlastní. Tento jev přetrvává a je zvláště silný právě u veřejnosti české.

Profese vojáka je spjatá s představou veřejnosti o společnosti militaristické, která je podle Herberta Spencera⁶⁾ nižším stupněm vývoje než společnost industriální. Proto při akceptování hodnot industriální společnosti je zcela logické, že společenské ocenění vojenské profese

bude nadále klesat. V našich podmínkách k tomu přispívá i specifické podceňování našeho vojáka z povolání, zejména pod vlivem srovnávání s příslušníky profesionálních sborů armád vyspělých států. Veřejnost si však ne vždy uvědomuje, že často je srovnáváno nesrovnatelné a většinou bez analýzy širších souvislostí. Proto oproti loňskému roku dochází i nadále k mírnému poklesu hodnocení socioprofesionálních charakteristik vojáků z povolání. Určitým indikátorem postupných změn v důvěře k vojákům z povolání, kteří byli považováni za oporu bývalého režimu, je poměrně znatelné zvýšení počtu dotázaných, kteří se domnívají, že vztah vojáků z povolání k demokratickému vývoji u nás je kladný. Zvláště zajímavé je, že u slovenské veřejnosti, která má k vojákům z povolání vztah tradičně lepší, se takové zlepšení neprojevuje. K názorům české veřejnosti viz následující údaje v tabulce 5.

TABULKA 5

**Hodnocení socioprofesionálních kvalit vojáků z povolání českou veřejností
(kladné odpovědi v %)**

	Občané		Civilní mužská populace 15-29 let	
	1991	1992	1991	1992
Úroveň vzdělání	52	50	—	50
Odborná kvalifikace	54	54	—	54
Vystupování na veřejnosti	63	51	—	48
Všeobecný kulturní přehled	32	26	—	13
Fyzická zdatnost	57	43	—	41
Pracovitost	26	25	—	30
Vztah k demokratickému vývoji u nás	24	33	—	36
Schopnost řešit mezilidské problémy	26	22	—	20

Obměna profesionálního sboru české armády však bude velmi obtížná vzhledem k rapidně klesající atraktivnosti tohoto povolání, které nejenže neskýtá šance ekonomické prosperity, ale v dnešní době neposkytuje ani záruky jisté existence, což bývalo vždy atributem práce ve státních službách. Svědčí o tom následující údaje.

Reakce respondenta na rozhodnutí člena rodiny stát se vojákem z povolání -
(údaje v % za českou veřejnost)

	1991	1992
Byl bych tím potěšen	19	2
Byl bych nakloněn mu to doporučit	7	12
Bylo by mi to jedno	32	20
Byl bych nakloněn mu to nedoporučit	35	22
Byl bych proti tomu	2	34
Nevím	6	10

Podobná čísla by bylo možno uvést i v případě uvažování dotazovaného nad svým vlastním vstupem do armády. Přesto však, jak již bylo uvedeno v jiné souvislosti, převažuje snaha veřejnosti přenést odpovědnost za obranu, resp. výkon vojenské služby na dobrovolníky, tedy profesionální armádu.

Závěrem lze konstatovat, že nestabilní politická situace a válečné konflikty v jižní a východní Evropě mají zřejmě na české veřejné mínění podobný dopad, jaký byl v evropském veřejném mínění zaznamenán v souvislosti s krizí v Perském zálivu⁷⁾.

Projevilo se to v tendenci respondentů preferovat spíše silnější armádu, než jakou by požadovali před rokem. K tomuto názoru nás opravňuje také zjištění o postupném odklonu od preference méně efektivních způsobů zajištění obrany, jakým je např. domobrana, k formám efektivnějším, tj. profesionální či poloprofesionální armádě.

Veřejnost poměrně silně podporuje myšlenku potřeby zajištění suverenity státu. Vzhledem k víře v rychlé zapojení do evropských struktur považuje však ekonomické náklady na zajištění obrany za velký luxus a také často pochybuje, zda cena, kterou bychom měli za obranu zaplatit, není příliš vysoká vzhledem k nízké důvěře ve schopnost se skutečně ubránit.

Hodnocení připravenosti armády k obraně je stále kritičtější. Zdroj nedůvěry k armádě prokazatelně přechází od obavy z možného zneužití proti demokratickým změnám k názorům o neschopnosti armády splnit funkce, pro které je vydržována.

Tyto skeptické názory veřejnosti by samy o sobě nemusily legitimitu armády zpochybňovat, pokud by se lépe dařilo přesvědčit veřejnost o dalších funkcích armády, tak jako je tomu např. v Bundeswehru⁸⁾.

Problematictější je vztah veřejnosti k výkonu vojenské základní služby, která se stává stále méně populární a v podstatě už jediným vážným argumentem, který pro její existenci veřejnost akceptuje, je ekonomická neúnosnost urychlené profesionalizace.

Vztah české veřejnosti k armádě bychom mohli závěrem stručně charakterizovat asi takto: "Armádu ano, ale beze mne. Armádu kvalitnější, ale za méně peněz." Na tom asi vznik nové

české armády mnoho nezmění. Dostaví-li se však skutečně nová vlna českého vlastenectví, měl by se změnit i vztah k obraně nového státu.

1) Údaje z letošního roku byly získány průzkumem veřejného mínění z dubna 1992 a údaje uváděné jako loňské jsou výsledkem šetření z června 1991.

2) Souhlasí 59 %, nesouhlasí 20 %, neví 21 %.

3) Souhlasí 46 %, nesouhlasí 27 %, neví 27 %.

4) Souhlasí 12 %, nesouhlasí 61 %, neví 27 %.

5) Viz HERZMANN, J. a kol.: *Názory na československou armádu, závěrečná zpráva z průzkumu veřejného mínění*, IVVM Praha, 1991 a DUBEN, P. a kol.: *Postavení armády ve společnosti a prestiž vojenského povolání, závěrečná zpráva z průzkumu veřejného mínění*, VÚSV Praha, 1991.

6) Herbert Spencer, *Filosofie souborná*, Praha 1904.

7) Po nadšení z pádu komunistických režimů Východní Evropy, které bylo doprovázeno výrazným snížením pocitu ohrožení, měl irácký vpád do Kuvajtu na evropské veřejné mínění charakter ledové sprchy a pocit ohrožení a kladný vztah k obranným institucím okamžitě vzrostl.

Prameny: Eurobarometer 1974-1990 Trends, Brussels 1991

Eurobarometer No. 35, Brussels 1991.

Eurobarometer No. 36, Brussels 1992.

8) Bundeswehr se těšil podpoře obyvatelstva pro své sekundární a symbolické funkce. Pokud jde o jeho primární funkce, ubránit SRN proti vojenské agresi z Východu, pak pouze jedna třetina populace zastávala názor, že Bundeswehr je schopen spolu se spojenci úspěšně bojovat proti agresorovi. Takové hodnocení nevedlo ani ke krizi legitimacy ani k problémům v kognitivní disonanci, neboť reálné vojenské ohrožení z Východu nebylo pocítováno jako akutní.

Zoll Ralph: Public Opinion on Security Policy and Armed Forces - the German Case; Brussels; NATO; December 1991.

Generálmajor PhDr. T i b o r H o c h s t e i g e r, CSc.

ZKUŠENOSTI Z DĚLENÍ ARMÁD VE DVACÁTÉM STOLETÍ

Dělení armády mezi nově vzniklé státní celky je v novodobé historii Evropy natolik výjimečným jevem, že jen stěží nacházíme dějinné paralely, ze kterých by bylo možné vyvodit nějaké obecně platné zkušenosti. K ucelenému pohledu na mnohostranný a nesporně značně složitý proces předpokládaného dělení Československé armády náleží přesto